

A selmeczi bányász- és erdész-akadémiának története

Faller Gusztáv,

magy. kir. bánya-tanácsos és akadémiai tanártól

Bevezetés

E sorok írója már két év előtt tett közzé egy értekezést a bányászati és kohászati évkönyvek 17-ik kötetében „Történeti jegyzetek a selmeczi bányászati és erdészeti akadémiáról” cím alatt, mely chronologikus rendben egész 1868-ig mindent magában foglal, a mi említésre méltót ez ügyben a helybeli irattárban találni lehetett. Csak később jutott szerzőnek tudomására, hogy a bécsi cs. és kir. pénzügyminiszteriumnál lovag Hauer Gyula pöbrami bányász-akadémiai tanártól az összes akadémiai ügyszerűségeket jegyzéke létezik, a melynek áttekintése valamint az illető ügyszerűsége ismételt és szorgos átvizsgálása nem csekély módosításokra és bővítésre adtak alkalmat a jelen kiadásban. Egyszersmind ki van egészítve az akadémia történetének vázlata és mellékelve mindazoknak névjegyzéke, kik az akadémia megnyitása óta az első évszázad végéig ezen intézeten tanultak.

Ha az életkort, mint természetes, nem a keresztségtől, hanem a születési naptól számítjuk, úgy a selmeczi akadémia 100 éves fennállásának ünnepét már 1868-ban kellett volna megülnünk, mert 1763-ban lett előbb a vegytan, két évvel később pedig a mennyiségváni tudományok számára egy-egy tanszék felállítva, és vetetett meg alapja a később emelt teljes bányász-akadémiának. Eleintén ugyancsak gyakorlati bányász-iskolának neveztetett, azonban már keletkezése óta magán visel egy felsőbb bányászati tanintézetnek jellegét, úgy hogy midőn az 1770-ben bányász-akadémia rangjára emeltetett, csak is a már megerősödött magzat részesült új keresztségben. Bármi ként legyen azonban, tény, hogy Selmecz szabad királyi bányavárosa mint a bányász- és erdész-akadémia székhelye 100 évnél tovább részesült azon szerencsében közelebb és távolabb eső vidékekről, ezer meg ezer tanulót fogadni falai közé, kik később mint természetvizsgálók, mint geológok, bányászok és kohászok, nemcsak Európának minden országaiban, hanem még idegen világrészekben is működtek. Sokan kitüntették

magukat közülök tetteik által a gyakorlati bányászat és kohászat terén, mások találmányaikkal, és nem kis számmal irodalmi működéseikkal, úgy hogy a selmeczi akadémia büszkén nézhet működésének eredményére, valamint fejlődésének történetére is, habár fennállása óta sok oly akadályokkal kellett küzdenie, melyek fejlődésében hátráltatták.

A következő rövid történeti vázlatnak feladata kimutatni intézetünknek fejlődését, szervezetét és működését a lefolyt évszázad alatt. Könnyebb áttekintés végett az három időszakra osztott, melynek mindegyike, a mint arról a t. olvasónak alkalmá lesz meggyőződni, bizonyos jellemző mozzanattal bír.

Az első időszak 1763-1820-ig terjed.

Hogy az akadémia fejlődése a bányászati tudományok fejlődésével és terjedésével karöltve járt, az igen természetes, de hogy a tanrendszer oly gyakran szenvedett változást: azon méltán lehet csodálkozni; ugyanis többször megtörtént - hogy már megállapított tanszékek ismét eltöröltettek és a tantárgyak majd ilyen, majd olyan rendben, majd ezen

majd egy más tanár által tanítottak. Joggal lehet állítani, hogy ezen időszaknak némely phasisai a kísérletek, az ingadozás és határozatlanság jellegét viselik magukon. Ezen a tanrendszerben tapasztalható ingadozás, továbbá megfelelő helyiségeknek hiánya, a tanításnál elkerülhetetlenül szükségelt segédeszközök és gyűjtemények tökéletlensége, valamint a tudományok akkori állásához mérten is csekély száma a tanároknak, lehetnek főokai annak, hogy némely külföldi tudóst, kik akadémiainkat a mostani évszázad elején meglátogatták, ezen intézetnek állapota ki nem elégített.

A második időszaknak, mely 1820-1847-ig terjed, különösen első két tizedében nem lehet félreismermi a nyugodt, időszertint és sikerdús működést.

Ezen időszaknak utolsó tizedében azonban ismét érezhető lett a tanerők elégtelensége, és hogy a tanítás több irányban nem oly terjedelemben s oly modorban történik,

mint azt a tudományok akkori állása megkívánta; ez oknál fogva azon időszaknak végén két új tanszék állított fel, egyik a mineralógia, geognosia és paläontológia, a másik az ábrázoló mértan számára.

A 3-ik időszakban az akadémia újja szervezésétől 1846-ban egész a jelen korig a tanulási idő 4 évre terjesztetett ki, s a tanárok nemcsak az elméleti, hanem a gyakorlati kiképzést is maguk vezetik. A korszellem azon követelésének, hogy a bányászok és kohászok szakmaikkban szoros értelemben vett tudományos kiképzést nyerjenek és a gépészetben is alapos ismereteket szerezzenek, az előkészítő és szaktudományoknak czélszerű felosztása, a tanerők szaporítása és a gépészetnek rendes előadása, általánvéve egy rendszeres és logikai alapon nyugvó tanterv által lett segítve.

Első időszak

Az első tanszék alapítása.

A selmeczi akadémia alapítása előtt azon ifjak, kik a bányászatnak szentelték magukat, néhány kitünőbb bányá-

szati és kohászati tisztól nyertek kézművesi módra oktatást, és azon mystikus fény, melylyel ezen tisztviselők sok évi tapasztalásaikat körülvették, nem kevésbé nehezítette a növendékek kiképzését. Minden bányakerületnek volt bizonyos számú tisztjelöltje, kik később gyakoronokoknak nevezettek. Ezek egyes jelesebb műszaki tisztviselők oldala mellé voltak rendelve, kiknek vezetése alatt gyakorlati kiképzetésüket több irányban nyerték, úgy mint: a bányászatban, az érczek előkészítésében, a kohászatban, erdőszetben és gazdaszatban. Ezen tisztjelöltek vagy gyakoronokok, kiknek száma a különböző időszakokban különböző volt, bizonyos javadalmakban részesültek; így például 1725-ben a tisztjelöltek fizetésére (Intertenimente) a három magyar bányakamaránál összesen 1500 forint volt évenként kivette. A bányatisztjelöltek eleinte minden negyed évben, később évenként egyszer vizsgáltattak meg. A tiszt állomások, üresedés esetén, végleges betöltésig tisztjelöltek által láttattak el és csak oly tisztjelöltek nyerhettek műszaki tisztviselői állomásokat, kik abban tökéletesen jártasok voltak, sőt volt idő, midőn csak oly gyakoronokok tarthattak igényt tisztviselői állomásokra, kik egy időig felügyelők teendőit végezték.

Már 1735-ben létezett Selmecezen egy bánya-iskola. Ugyanis az idézett esztendőben Lauern császári comissariusnak ajánlatára az alsó-magyarországi tisztjelöltek száma 26-ról 8-ra lett leszállítva, és ezek számára a bányaiskoláni tanítást illetőleg egy instructio dolgoztatott ki, megállapított azon díj, melyet a műszerek használásáért kellett fizetniök, és kilátásba helyeztetett bizonyos Makoviny Sámuelnek, mint mennyiség-tanárnak kineveztetése. A bánya-iskolák életbeléptetésére Magyarországon azonban csak 1774-ben került a sor s mindössze 3 ilyen lett felállítva, ugymint: egy az alsó-magyarországi bányakerületben, egy Szomolnokon és egy a temesi bányaságban. Egy felsőbb bányászati tanintézet alapításának eszméje először 1761-ben pendített meg.

Végre 1763-ban dicső Mária Thereszia királyunk uralkodása alatt kezdett oszolni azon homály, mely a bányászati tudományokat körülvette s fogamzott meg a terv egy önálló bányászati főtanintézetnek Selmecezen történő alapítására, melyen már a következő év 1-ső szeptemberével kezdetét is vette a nyilvános tani-

Az emlékkönyv hátsó borítója

tás a vegytannak előadásával, mi végből Jacquin Vilmos nevezetett ki cs. kir. bányatanácsosi ranggal ezen tantárgynak tanárául. Ezen híres férfi, ki később érdemei folytán bárói rangra emeltetett és 1818-ban elhunyt, volt tehát az akadémiának első tanára.

Az erdészeti tanintézetnek alapítása.

A selmeczi erdészeti tanintézetnek alapítása 1807-be esik. Az erdészeti tudományok számára alapított tanszék az udvari kamarának 1808-ik évi január 5-ikéről szóló intézménye szerint dr. Wilkens Henrik Dávidnak Braunschweig-Volfenbüttelből adományoztatott. Wilkens, ki cs. kir. bányatanácsossá és a selmeczi erdészeti tanintézet rendes tanárául történt kineveztetése előtt a waltershauseni „Forst-und Jagdsocietät” tagja volt, előadásait a főbánya-grófi hivatal összes tagjainak jelenlétében 1808-ik évi február 12-én egy ünnepélyes beszéddel nyitotta meg.

Az eredeti tanterv és a nevezett tanárnak kézbesített utasítás szerint az erdészet tanítására szánt idő a bányász-növendékek számára 2 évre lett megszabva.

Az első évben a hallgatók a mennyiség-tant, erő műtant, a természet tudományt, az erdészeti növény- és állat-tant, valamint az erdészeti vegytant hallgatták.

A második évfolyamban azon bányász-növendékek számára, kik a gyakorlati bányaművelést hallgatták, az er-

dészet gyakorlati részének tanítása volt megszabva. Ez magában foglalta az erdők nevelését és művelését, valamint az idegen fánemek meghonosítását, továbbá az erdőmértant, a térképezést, az erdőbecslést és rendezést, végre az usztatást és szénitést, nem különben a csuszornák, uszatakak és gereblyék építését.

Az erdészet tanítására hetenként egy délelőtt és egy délután volt megállapítva.

A legfelsőbb elhatározás értelmében az erdészeti intézet életbeléptetése által mindenkinek, ki arra hivatva és eléggé előkészültnek érezte magát, alkalom nyujtatott magát az erdészetben kiképezni, e szerint el lőn rendelve, hogy a magán-erdészeti növendékek nem csak azon a bányászati növendékek számára megszabott két napon, hanem a hétnek többi napjában is oktattassanak az erdészetben, úgy hogy ezen növendékek legfőlebb másfél év alatt hasznos erdőgazdákká váljanak.

Azon erdősz-növendékek is, kik számára később több magy. kir. udvari kamarai nagyobb részt 300 ftos ösztöndíj rendszeresített, kényszerítve voltak, mielőtt az erdészeti tanfolyamba léptek, az első bányász-akadémiai tanfolyamot, t. i. a mennyiség-tant és természettant végezni.

Később az erdészeti tudományok számára kiszabott tanidő rövidnek bizonyult be és az előadások ezen tudományokból 2 évre lettek kiterjesztve.

Az erdészeti tanár mellé később egy végzett bányász-növendék, névszerint Ráth Ignác, ki annak előtte az erdészetet hallgatta, mint ideiglenes segédtanár lett adva, és az erdő-mértant előadásával valamint az erdészeti térképek elkészítésének oktatásával lőn megbizva.

A segédtanár helye hosszabb időn át többször betöltetlen maradt, mely idő alatt annak teendőit a bányaműveléstan tanára végezte.

Az erdészeti gyakorlatok megtartására az erdészeti tanintézetek a szászkerői bányakincstári uradalomban fekvő szklenői erdők voltak kijelölve.

Az erdősz-növendékek szintugy mint a bányász-növendékek, mindaddig míg Selmecezen tartózkodtak, a főbánya-grófi hivatalnak voltak alárendelve s vizsgáikat is nem félevenként, hanem az előadások bezárása után ezen hivatal ülnökeinek jelenlétében tették le.

(Folytatjuk)